

TENSE UYUMU VE İSTİSNALARI

Tense uyumu derken kast edilen şey iki ve daha fazla çekilmiş fiil içeren cümlelerdeki bu birden fazla fiilin çekiminde aynı tense yapısının kullanılıp kullanılmadığıdır.

Anlaşılacağı üzere tense uyumu tek fiilli basit cümlelere değil çok fiilli karmaşık cümlelere mahsustur.

I. Cümle Tipleri

Tense uyumunun ne olduğunu anlamak için önce niteliklerine göre cümle tiplerini anlamamız gerekir. Niteliklerine göre cümleler aşağıdaki gibi üçe ayrılır:

Basit Cümleler: Tek fiilli olan ve böylece birden fazla cümlecik içermeyen cümlelerdir. İngilizcesi *Simple Sentence*'tir.

Birleşik Cümleler: Aynı ağırlıktaki iki cümleyi içeren ve bu iki cümlelerin birbirine bağlaç vasıtasıyla eklemelendiği eğişsiz cümlelerdir. Eğişsiz cümleler ana cümlecik ve yan cümlecik içermeyen cümlelerdir. İngilizcesi *Compound Sentence*'tir.

Karmaşık Cümleler: Ağırlıkları farklı olan ve dolayısıyla biri ana cümlecik, diğeri ise yardımcı/yan cümlecik olan iki ve daha fazla cümleciğın bağlaç vasıtasıyla birbirine eklemelendiği eğişli cümlelerdir. Eğişli cümleler ana cümlecik ve yardımcı cümlecik içerirler ve bu yüzden cümlelerden biri hafif olduğu için vurgusal ağırlığın diğeri tarafa kaydığı cümlelerdir. İngilizcesi *Complex Sentence*'tir.

Kritik Not:

İngilizce gramer terminolojisinde ana cümlecik için "Independent Clause" yani "bağımsız cümlecik" terimi; yardımcı cümlecik içinse "Dependent Clause" yani "bağımlı cümlecik" terimi de kullanılmaktadır. Birleşik cümlelerde her ikisi de independent olan iki ayrı cümlecik vardır. Karmaşık cümlelerde ise biri independent (ana) diğeri de dependent (yardımcı/yan) cümlecik mevcuttur.

Karmaşık cümleler üç başlık altında ele alınır: **Adjective Clause, Noun Clause ve Adverbial Clause Yapıları.**

Adjective Clause içeren cümlelerde tense uyumu esnektir. Yani tense uyumunun aksadığı örneklere kolayca rastlanabilir. Örnekleri verilecektir.

Noun Clause içeren cümlelerde tense uyumu esnektir. Yani tense uyumunun aksadığı örneklere kolayca rastlanabilir. Örnekleri verilecektir.

Adverbial Clause içeren cümlelerde tense uyumu zaman anlamı veren "when" ve "until" gibi onlarca bağlaç dışındaki bağlaçlarda esnektir. Ama "time clause" bağlacı dediğimiz "when" ve "until" gibi bağlaçlarla kurulan cümlelerde tense uyumu hemen hiç esnek değildir.

Bunlarda tense uyumunun aksadığına iki istisna dışında hiç rastlanmaz. Bu iki istisnaya birazdan girecektir.

Aşağıdaki açıklamalar eğimli karmaşık cümleler ile eğimsiz birleşik cümleler arasındaki farkı örnekler üzerinden daha iyi kavramanızı amaçlamaktadır.

Örnek-1.

You can crash the atom, but you can't break the ideologic bigotry. (*Atomu parçalayabilirsin ama ideolojik bağnazlığı parçalayamazsın.*)

Bu örnekte bir "Coordinational Conjunction" olan "but" kullanılmıştır. Dikkat edilirse "but" bağlacı kendisini takip eden cümlenin bağımsız karakterine hiç dokunmamıştır. "But" olsa da olmasa da o cümle "**ideolojik bağnazlığı parçalayamazsın**" şeklinde çevrilir. Şu hâlde "but" bağlacının solundaki ve sağındaki cümleler eşit ağırlıktadır ve "but" kendisinden sonra gelen cümleyi farklı bir çeviriye yol açacak şekilde dönüştürmemiştir. Bu yüzden bu cümle eğimsizdir. Bir tarafa ağırlık vermemiştir.

Örnek-2.

Yesterday I both cleaned the house and tidied my room. (*Dün hem evi temizledim hem de odamı düzenledim.*)

Bu örnekte bir "Correlative Conjunction" olan "both...and" yapısı kullanılmıştır. Dikkat edilirse hem "both" hem de "and" kendisini takip eden cümlenin bağımsız karakterine hiç dokunmamıştır. Kendileri olsa da olmasa da o cümleler "**evi temizledim**" ve "**odamı düzenledim**" şeklinde çevrilir. Şu hâlde "both...and" bağlacının birleştirdiği cümleler eşit ağırlıktadır ve kendilerinden sonra gelen cümleyi farklı bir çeviriye yol açacak şekilde dönüştürmemişlerdir. Bu yüzden bu cümle eğimsizdir. Bir tarafa ağırlık vermemiştir.

Örnek-3.

He has comprehensive knowledge although he has not education. (*Eğitimi olmamasına rağmen geniş bilgisi var.*)

Bu örnekte bir "Subordinate Conjunction" olan "although" kullanılmıştır. Dikkat edilirse "although" bağlacı kendisini takip eden cümlenin bağımsız karakterine dokunmuştur. "Although" olmasa idi çevirisi "eğitim sahibi değil" şeklinde olan cümle "although" ile birlikte "eğitilmiş olmamasına rağmen" şekline dönüşmüştür. Şu hâlde "although" bağlacının solundaki ve sağındaki cümleler eşit ağırlıkta değildirler ve "although" kendisinden sonra gelen cümleyi farklı bir çeviriye yol açacak şekilde dönüştürmüştür. Dönüşen cümlecik aslını kaybeder ve alt sınıfa düşer. Yani yan veya yardımcı cümlecik olur. Bu yüzden yukarıdaki cümle eğimlidir. Bir tarafa ağırlık vermiştir.

Şu çok önemli bilgiyi de edininiz:

Karmaşık cümlelerdeki bağlaçla birbirine bağlanmış olan ve büyük cümleyi oluşturan cümlelere aslında “sentence” yerine “clause” denir. Clause kelimesinin gramerdeki terim anlamı “cümlecik”tir.

II. Karmaşık Cümlelerde Tense Uyumu

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Tense uyumu bahsi karmaşık cümlelerde yani birden fazla fiili olmakla birlikte aynı zamanda hem ana ve hem de yardımcı cümlecik barındıran eğimli cümlelerde söz konusu edilir.

II.1. Adjective Clause İçeren Cümlelerde Tense Uyumu

Biraz evvel bahsedildiği gibi Adjective Clause içeren kompleks cümlelerin Tense Uyumu oldukça esnektir ve sürekli aranmaz. Bunun sebebi Adjective Clause cümleciklerinin içindeki fiilin aslında bir ismi tanımlama dışında bir fonksiyonunun olmayışıdır. Bir ismin niteliği ise geçmişte mevcut olup kendisinden bugün bahsedilmesi gayet tabiidir. Aşağıdaki örnek ve açıklamaları takip ediniz:

-The person that you have called can not be reached at the moment. / Aradığınız kişiye şu anda ulaşamıyor.

Yukarıdaki örneğin içinde geçen her iki fiil de present biçimde çekilmiştir ve tense uyumu vardır. Birinci fiil Adjective Clause tarafındaki “have called” ile Present Perfect çekilmişken ikinci fiil Main Clause tarafında “can not be reached” ile Present Simple çekilmiş ve böylece her ikisi de Present boyutta kalmıştır.

-My father helps some family who lost their home in consequence of earthquake last year. / Babam geçen sene depremde evini kaybeden bazı ailelere yardım eder.

Yukarıdaki örneğin içinde geçen iki fiilden birincisi ana cümlecikteki “help” fiili, ikincisi yan cümlecikteki “lose” fiilidir. “Help” fiili Present biçimde çekilmiştir. “Lose” fiili ise past biçimde çekilmiş ve “lost” olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla tense uyumu yoktur. Adjective Clause tarafındaki “kaybeden” nitelemesi “lost” fiili ile sağlanmıştır. Ama geçmişte kaybeden bu kişilere yapılan yardımın bugün yapılması pek mümkündür. Bu şekilde Tense Uyumu bulunmayan Adjective Clause içerikli karmaşık cümlelere oldukça sık rastlanabileceği açıktır.

II.2. Noun Clause İçeren Cümlelerde Tense Uyumu

1. Noun Clause nesne iken Main Clause’da Present yapı varsa Noun Clause kendi gerçek zamanında kalır.

a)She went to her fatherland two days ago. / İki gün önce memleketine gitti.

b)We have heard that she went to her fatherland two days ago. / İki gün önce memleketine gittiğini duyduk.

Yukarıdaki “a” cümlesi tek fiilli basit bir cümledir. Bu cümle başka bir cümlenin nesnesi haline gelerek karmaşık “b” cümlesini inşa etmiştir. Karmaşık cümledeki ana cümlecikte “have heard” şeklinde Present Perfect fiil çekimi vardır. Yani Present’tir. Öyle olduğu için nesneleşmiş olan birinci cümle kuralımız gereği kendi tensi olan Past Simple’ı muhafaza etmiştir.

2. Yine Noun Clause nesne iken Main Clause yani ana cümlecik past yapılı ise Noun Clause kısmı kendi zamanının bir basamak geçmişi yani “one tense back” olur.

a)She went to her fatherland two days ago. / İki gün önce memleketine gitti.

b)We heard that she had gone to her fatherland two days ago. / İki gün önce memleketine gittiğini duyduk.

Yukarıdaki “a” cümlesi tek fiilli basit bir cümledir. Bu cümle başka bir cümlenin nesnesi haline gelerek karmaşık “b” cümlesini inşa etmiştir. Karmaşık cümledeki ana cümlecikte “heard” şeklinde Past Simple fiil çekimi vardır. Yani Past’tir. Bu yüzden nesneleşmiş olan birinci cümle kuralımız gereği kendi tensi olan Past Simple’ın bir gerisi olan Past Perfect’e dönüşmüştür.

3. Noun Clause kısmı doğal, genel, bilimsel ya da tarihsel bir gerçekliği ifade ediyorsa Main Clause kısmı past yapıda da olsa Noun Clause kısmı kendi gerçek kipinde kalır.

a)The Earth is the third planet in the solar system. / Dünya güneş sisteminin üçüncü gezegenidir.

b)The teacher said that the Earth is the third planet in the solar system. / Hoca dünyanın güneş sistemindeki üçüncü gezegen olduğunu söyledi.

Yukarıdaki “a” cümlesi tek fiilli basit bir cümledir. Present Simple (present to be) ile çekilmiştir. Bu cümle başka bir cümlenin nesnesi haline gelerek karmaşık “b” cümlesini inşa etmiştir. Karmaşık cümledeki ana cümlecikte “said” şeklinde Past Simple fiil çekimi vardır. Yani Past’tir. Bu yüzden bir önceki 2 numaralı kurala göre düşünürsek ana cümlecikte past yapılı bir fiil çekimi olduğu için yan cümlecik olan Noun Clause’da da kendi tense’i olan Present Simple’ın bir tense gerisi olan Past Simple’ın kullanılması gerekir. Ancak 3 numaralı kuralımız devrededir. Çünkü dünyanın güneş sistemindeki üçüncü gezegen oluşu doğal ve bilimsel bir gerçekliktir. Bu yüzden kendi tense yapısını muhafaza etmiştir. Yani “one tense back” kuralı çalışmamıştır.

4. “It” boş öznesi yani “Pseudo Subject” dediğimiz sözde özne ile başlayan cümlelerde zaman uyumu olmayabilir.

-It is known that he deceived his supporters.

5. Noun Clause’da “If” ya da bir zaman bağlacı varsa cümle bunların kendi kurallarına uyar.

-He says that if.....Burada If Clause kuralları geçerlidir.

-He says that before.....Burada before bağlacının kuralları geçerlidir.

6. Ana fiil past olsa da "should, might ve must" modalları Noun Clause'da aynı kalır.

a) He says that they should tell the story.

b) He said that they should tell the story.

II.3. Adverbial Clause İçeren Cümlelerde Tense Uyumu

Bu cümlelere ilişkin tense uyumu bilgilerinin anlaşılır kılınabilmesi için aşağıdaki çok değerli kuralların bilinmesi gerekir.

II.3.1. Temel Kurallar

1) Adverbial Clause yani Zarf Cümlecği oluşturan bağlaçlara Subordinate Conjunction denir. Bu bağlaçların arkasından daima bir cümle gelir. İsim ya da isim öbeği gelmez.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicines. / Hasta olduğun için ilaçlarını kullanmalısın.

~~-Because your family, we will like here.~~

Birinci cümlede "because" bağlacından sonra "you are ill" cümlesi geldi. Bu yüzden bu kullanım doğrudur. Ancak ikinci cümlede "because"dan sonra "your family" isim öbeği geldi. Bu yüzden bu kullanım yanlıştır.

2) Adverbial Clause içeren karmaşık cümlelerde bir ana cümlecik, bir de yan cümlecik vardır. Ana cümlecik esas maksadı, vurguyu ve sonucu; yan cümlecik ise fazladan açıklamayı ve sebebi bildirir.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

Karmaşık cümlenin yan cümlecği "you are ill" cümlesidir. Çünkü bu cümle ilaçları kullanmak lüzumunun sebebini belirtiyor. Ana cümlecik ise "you must use your medicines" cümlesidir. Çünkü bu cümle hasta olunması durumunda karşılaşılabilecek sonucu bildiriyor. Vurgu da burada.

3) Cümle kelimesinin İngilizcedeki karşılığı Sentence ifadesidir. Bir cümle başka bir cümleye bağlandığında artık cümle değil cümlecik olur ve İngilizcede bu yapılara Clause denir. Yani karmaşık cümlelerdeki her bir cümleye cümlecik denir.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

Adverbial Clause içeren bu karmaşık cümlenin içinde iki adet cümle vardır. Bunlar sırasıyla "you are ill" cümlesi ile "you must use your medicines" cümlesidir. Bunlar tek başlarına iken Sentence yani cümle'dirler. Ancak bir karmaşık cümlede bir araya geldiklerinde Sentence kimliklerini yitirir ve artık Clause yani cümlecik adını alırlar.

4) Ana cümlecik için Main Clause veya Independent Clause; yan cümlecik içinse Dependent Clause, ya da Subordinate Clause ifadeleri kullanılır.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

Karmaşık cümlenin yan cümlecğine "Dependent Clause" denir. Adverbial Clause içeren karmaşık cümlelerde ise ilaveten Subordinate Clause da denir. Yani "you are ill" cümlesi dependent clause'dur. Ya da Subordinate Clause da denebilir. Ana cümlecğe ise "Main Clause" denir. Yani "you must use your medicines" cümlesi main clause'dur.

5) Adverbial Clause içeren karmaşık cümlelerde bir bağlaç cümlenin başında da ortasında da bulunabilir. Yani ana cümlecik ile yan cümlecik sağdan sola veya soldan sağa yer değiştirebilir.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

-You must use your medicine because you are ill.

Yan cümlecik birinci örnekte başta kullanılmışken ikinci örnekte sonda kullanılmıştır. Arada hiçbir fark yoktur.

6) Adverbial Clause içeren karmaşık cümlelerde bir bağlaç hangi cümlenin başında ise o cümleye aittir ve o cümleye anlam verir.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

-You must use your medicine because you are ill.

Because bağlacı "you are ill" cümlesinin başına geldiği için bu cümleyle çevrilir. Yani ikinci örnekteki gibi "because" birleşik cümlenin ortasına geldiğinde bağlacın yani örneğimizdeki because'un "you must use your medicines" cümlesine ait olduğu zannedilmemelidir.

7) Adverbial Clause içeren karmaşık cümlelerde çeviriye bağlacın olduğu yan cümlecik tarafından başlanırsa çeviri çok yüksek ihtimalle doğru yapılır.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

-You must use your medicine because you are ill.

Bu cümlenin çevirisine yan cümlecikten yani bağlacın başında yer aldığı cümlecikten başlandığında çeviri şöyledir ve doğrudur: "Hasta olduğun için ilaçlarını kullanmak zorundasın."

8) Adverbial Clause içeren karmaşık cümlelerde eğer bağlaçlı cümle yani yan cümlecik başta yer alıyorsa bu durumda yan cümlecik'in sonunda yani ana cümlecikten önce virgül kullanılır. Ancak ana cümlecik önce gelirse sonunda virgül kullanılmaz çünkü bağlaç buraya gelecek ve virgölün işlevini zaten üstlenecektir.

Örnek:

-Because you are ill, you must use your medicine.

-You must use your medicine because you are ill.

Bağlaç başta kullanılırsa ortaya virgül getirilir. Ama bağlaç ortaya gelirse virgüle gerek yoktur. Bağlaç zaten virgül görevi görecektir.

II.3.2. Subordinate Conjunction Tipleri

Subordinate Conjunction derken Adverbial Clause içeren Karmaşık Cümlelerdeki bağlaçları kastetmiş oluyoruz. Adverbial Clause cümlecikleri unvanlarını başlarındaki bağlacın anlamından alırlar. Bağlaç "zaman" ifade ediyorsa bu bağlacın başında yer aldığı cümlecige "Time Clause" denir. Bağlaç "zıtlık" ifade ediyorsa bu bağlacın başında yer aldığı cümlecige "Contrast Clause" denir. Bağlaç "sebepl" ifade ediyorsa bu bağlacın başında yer aldığı cümlecige "Reason Clause" denir. Bu ifade ettiklerimiz sadece örnektirler. İngilizcede bu şekilde fonksiyon gören çok sayıda bağlaç vardır. Her bağlacın anlamını bilmek gerekir.

Örnekler:

-When they stole the money calamities chain began. / Parayı çaldıklarında felaketler zinciri başladı.

Yukarıdaki örnek bir "Time Clause" örneğidir. Çünkü "When" bağlacı "zaman" ifade eder. Anlamı " 'diğinde, iken, 'diği vakit"tir.

-She can learn this language although she is eight years old. / Sekiz yaşında olmasına rağmen bu dili öğrenebilir.

Yukarıdaki örnek bir "Contrast Clause" örneğidir. Çünkü "although" bağlacı "zıtlık" ifade eder. Anlamı "-e rağmen, -'diği halde"dir.

-Trump will provoke his supporters because he is scared of law. / Trump hukuktan korktuğu için taraftarlarını tahrik edecek.

Yukarıdaki örnek bir "Reason Clause" örneğidir. Çünkü "because" bağlacı "sebebe" ifade eder. Anlamı "-diği için, sebebiyle"dir.

İşte Tense Uyumu dediğimiz hassas konu bu eğimli karmaşık cümleler için söz konusudur. Tense uyumu karmaşık cümlelerin içinde geçen birden fazla fiilin meydana geldikleri zaman boyutunun doğru ve tutarlı olarak verilmesini gerektirir.

Örnekler:

-I learned to use a few programs when I was a student at high school. / Lisede öğrenci iken bazı programları kullanmayı öğrendim.

Yukarıdaki cümledeki yan cümlecik "time clause" yapısıdır. Öğrenmek eylemi geçmişte olduğu için "learn" fiili "past simple" ile çekildi. Buna paralel olarak "when" bağlacıyla gelen yardımcı cümlecikte de yine "be" fiili "past simple" formuyla "was" olarak çekildi. Çünkü öğrenmek eylemi de öğrenci olmak eylemi de geçmiştir. Her iki taraf da "tense uyumu" gereği "past" yapıldı.

-I don't go to cinema because I have a lot of homeworks. / Çok ödevim olduğu için sinemaya gitmem.

Yukarıdaki cümledeki yan cümlecik "reason clause" yapısıdır. Gitmek eylemi geniş zaman kipinde olduğu için "go" fiili "present simple" ile çekildi. Buna paralel olarak "because" bağlacıyla gelen yardımcı cümlecikte de yine "have" fiili "present simple" formuyla "have" olarak çekildi. Çünkü gitmek eylemi de sahip olmak eylemi de şimdidedir. Her iki taraf da "tense uyumu" gereği "present" yapıldı.

Şimdi en önemli bilgilendirmeyi yapabileceğimiz noktaya geldik.

İngilizcenin Time Clause yapan bağlaçlar dışındaki bağlaçlarının olduğu karmaşık cümlelerde tense uyumu sıklıkla aksar. Bu durum bu bağlaçların anlamlarından kaynaklanır.

Örnek:

-Although you are a citizen of this country, the government debarred you from some fundamental rights yesterday. / Bu ülkenin vatandaşı olmana rağmen hükümet dün seni bazı temel haklardan mahrum etti.

Yukarıdaki örnekte yan cümlecikte “are” fiili kullanılarak “present” bir yapı kullanıldı. Ancak ana cümlede “debar” fiili “debarred” şeklinde çekilerek “past” bir yapı kullanıldı. Çünkü o kişi şu anda da o ülkenin vatandaşıdır. Ama hükümetin onu mahrum etme eylemi dün gerçekleşmiş.

Time Clause yapan cümleciklerin olduğu karmaşık cümlelerde ise İngilizce neredeyse yüzde yüz tense uyumuna sahiptir. Bunun iki istisnası vardır. Şimdi aşağıda bunları inceleyelim:

II.3.3. Time Clause İçeren Karmaşık Cümlelerde Tense Uyumu İstisnaları

Esas kuralı tekrar pekiştirelim: Eğer bir cümlecik yapısı Time Clause modelinde ise karmaşık cümlenin ana cümlecığı ile yan cümlecığının tense yapıları arasında yüzde yüz uyum beklenir.

Ama bunun iki istisnası vardır ve işte bu istisnalara “Time Clause İstisnaları” denir. Bu istisnalara göre eğer bir kompleks cümlenin içinde zamansal anlam ifade eden bir bağlaç ve bu bağlacın başında bulunduğu bir yan cümlecik varsa bu durumda normalde ana cümlecik Present ise yan cümlecik de Present olur. Ana cümlecik Past ise yan cümlecik de Past olur. Ama **“eğer ana cümlecik Future ise yan cümlecik de Future olur”** diyemiyoruz. İstisnaların biri burada gündeme gelir ve ana cümlecik Future iken yan cümlecikte Present Simple ya da Present Perfect kullanılır.

TENSE UYUMUNDA TIME CLAUSE FUTURE İSTİSNASI	
Main Clause (Ana Cümlecik) Tarafı	Subordinate Clause (Yan Cümlecik) Tarafı
Present Tense	Present Tense
Past Tense	Past Tense
Future Tense	Present Grubundan Present Simple ve Perfect

Örnekler:

-She entered the class as soon as the teacher came. (Her iki taraf da past olmuştur. Olmalıdır.)

-We swim in the pool when the sea effervesces. (Her iki taraf da present olmuştur. Olmalıdır.)

-They will start when the gun bursts. (Ana cümlecik future iken yan cümlecik present olmuştur. Olmalıdır.)

Diğer istisna ise “**since**” ile kurulan Past Simple cümlecikleridir. Bu şekilde yan cümlecikte since bağlacından sonra Past Simple varsa ana cümlecik normalde Past beklenirken Present Perfect olur. Unutmayınız ki “since” hem Past Simple ile hem de Present Perfect ile yan cümle kurabilir. Her iki durumda da ana cümlecik Present Perfect ya da Present Perfect Continious’tur.

TENSE UYUMUNDA TIME CLAUSE SİNCE İSTİSNASI	
Main Clause (Ana Cümlecik) Tarafı	Subordinate Clause (Yan Cümlecik) Tarafı
Present Perfect	Since + Past Simple
Present Perfect	Since + Present Perfect
Present Perfect Continious	Since + Present Perfect

-I haven’t visited her since she moved to Adana. (Since sonrasında gelen cümlecik Past oldu. Ama ana cümleciğe bakınız, Past değil Present. Present grubunun Perfect’i)

-I haven’t visited him since he has been in hospital. (Bu kişi hâlâ hastanede. Bu yüzden her iki taraf da Present olabildi. Nitekim “olabilir” demiştik.)

-I have been living in the same city since I was born. (Since sonrasında gelen cümlecik Past oldu. Ama ana cümleciğe bakınız, Past değil Present.)

-They have been deceiving the society since the society has believed in their lies. (Toplum hâlâ inanıyor. Since sonrasında gelen cümlecik Present Perfect oldu. Ana cümlecik ise Present Perfect Continious oldu.)